

ALEXANDER
VAN DE BUNT

WEE de OVERWONNENEN

GERMANEN, KELTEN EN ROMEINEN
IN DE LAGE LANDEN

Alexander van de Bunt

WEE DE OVERWONNENEN

Romeinen, Kelten en Germanen
in de Lage Landen

Uitgeverij Omniboek

Inhoud

Inleiding	13
1 Wij Kelten en Germanen, 3000-58 v.Chr.	19
Ruiters uit het oosten	20
Strijdvaardige Kelten	24
Ze kwamen uit het noorden	28
Een onbekende vijand	33
De legerhervormingen van Marius	35
De terugkeer van de Kimbren en Teutonen	37
Op weg naar het einde	39
2 De Gallische Oorlogen, 58-51 v.Chr.	41
Beschermer van Rome	42
De volksverhuizing van de Helvetiërs	44
Ariovistus en de Germanen	46
Massaslachting aan de Maas	50
Brug over de Rijn	55
Ambiorix	56
De genocide van de Eburonen	60
3 Nieuwkomers in een gespleten land, 50-17 v.Chr.	65
De pacificatie van Gallië	66
De weg naar 'beschaving'	71
Verdeel en heers	73
De komst van de Bataven	76
Lookmeesters	80
De wereldkaart van Agrippa	82

4 De Germaanse veroveringen, 17-9 v.Chr.	85
De opkomst van Drusus	86
Vorbereidingen voor de verovering van Germanië	89
De Bataven als bondgenoten	91
Het kanaal van Drusus	94
De verkenning van het noorden	96
Ondernemende terpbewoners	100
Diep in vijandelijk gebied	103
Het grote offensief	108
Het Hercynische Woud	111
Een legende komt ten val	114
5 De verloren provincie, 9 v.Chr.-9 n.Chr.	119
Op weg naar een Romeinse provincie	121
Ballingschap	123
De terugkeer van Tiberius	126
Prins van de Cherusken	128
De gouverneur van Germanië	129
De samenzwering van Arminius	132
De Slag bij het Teutoburgerwoud	135
Na de nederlaag	137
6 Germanicus, 10-19	141
De dood van Augustus	143
Onrust aan de Rijn	145
De wraak van Germanicus	149
Terug op de plek des onheils	151
Een laatste keer over de Rijn	155
Germanicus versus Arminius	158
Gestrand in de Waddenzee	161
Triomf en verraad	163
Het proces tegen Piso	169
Koning zonder volgelingen	171
7 Ontwikkelingen aan de grens, 20-68	175
De Friese Opstand	176
Caligula in Katwijk	180
De sprong naar het westen	185
Forten langs de Rijn	190
Het Kanaal van Corbulo	195

Verritus en Malorix	199
8 De Bataafse Opstand, 67-69	203
Het vierkeizerjaar	204
Het grote onrecht	208
De eed van Civilis	212
De opstand ontketend	217
Bataafse hulptroepen in aantocht	223
Het beleg van Vetera	225
9 Strijd tegen Rome, 70	229
Het Romeinse tegenoffensief	230
Herstel van de orde	233
Het Gallische Rijk	236
Vetera komt ten val	238
De Slag bij Maastricht	240
Legioenen over de Alpen	241
De Romeinen slaan terug	243
Einde van de opstand	247
10 Germanen over de grens, 71-118	253
Voortvluchtig	254
Profetessen en zieneressen	257
Huurlingen uit het noorden	259
Brieven uit Vindolanda	261
Bataven in verre oorden	266
Epiloog	271
Dankwoord	276
Chronologie	277
Noten	280
Literatuur	287
Oude bronnen	287
Nieuwe bronnen	288
Illustratieverantwoording	294
Register	295

Lijst van kaarten

Kaart 1 Het Romeinse Rijk rond 12 v.Chr.	10-11
Kaart 2 De migratie van de steppevolkeren, 3300-2600 v.Chr.	22
Kaart 3 Keltische verspreiding, zesde-eerste eeuw v.Chr.	27
Kaart 4 Het verspreidingsgebied van de proto-Germanen rond 1200 v.Chr.	30
Kaart 5 De verspreiding van de Germaanse stammen, 750 v.Chr-0	32
Kaart 6 De migratie van de Kimbren en Teutonen, 113 en 101 v.Chr.	35
Kaart 7 Reconstructie van Caesars veldtocht, 55 v.Chr.	53
Kaart 8 De Belgische stammen ten tijde van de Gallische Oorlogen, 58-51 v.Chr.	57
Kaart 9 De komst van de Bataven, 50-12 v.Chr.	79
Kaart 10 De maritieme verkenningstochten van Drusus, 12 v.Chr.	99
Kaart 11 De veldtocht van Drusus in Germanië, 11 v.Chr.	107
Kaart 12 Offensief van Drusus, 10 v.Chr.	110
Kaart 13 Veldtocht van Drusus, 9 v.Chr.	114
Kaart 14 Germanië, 6-9 n.Chr.	128
Kaart 15 Strijd tegen de Marsen, 14 n.Chr.	148
Kaart 16 Germanicus' tweede veldtocht naar Germanië, 15 n.Chr.	154
Kaart 17 Germanicus' veldtocht tegen Arminius, 16 n.Chr.	157
Kaart 18 De Romeinse invasie van Brittannië, 43 n.Chr.	187
Kaart 19 De eerste fase van de Romeinse limes in Nederland, 47-50 n.Chr.	195
Kaart 20 De situatie in de Lage Landen voor het begin van de Bataafse Opstand	211
Kaart 21 De eerste fase van de Bataafse Opstand	218
Kaart 22 Het Romeinse offensief tegen de Bataafse opstandelingen	246

Kaart 1: Het Romeinse Rijk ten tijde van keizer Augustus, rond 12 v.Chr.

ROMEINSE PROVINCIES
TEN TIJDE VAN
AUGUSTUS, 12 v.CHR.

HOOFDSTUK 1

Wij Kelten en Germanen

3000-58 v.Chr.

Lang voor de komst van de Romeinen werden de Lage Landen bewoond door Kelten en Germanen. Veel van onze kennis over deze volkeren is gebaseerd op wat de Romeinen en de Grieken over hen hebben opgeschreven. In de ogen van de Romeinen waren de bewoners van onze contreien niets meer dan ongeletterde, armoedige en oorlogszuchtige barbaren, die wel wat beschaving konden gebruiken. De komst van Julius Caesar in Noord-Gallië in het jaar 57 v.Chr. en de opkomst van geschreven bronnen wordt vanuit ons perspectief daarom vaak aangehaald als een belangrijk keerpunt in onze geschiedenis, namelijk de overgang van de late ijzertijd naar de Romeinse tijd.

De Romeinen hadden grootse plannen om de stammen van het Rijngebied te onderwerpen en onderdeel te maken van het Romeinse Rijk. De Romeinen brachten nieuwe wetten, regelgeving, infrastructuur, stedenbouw en het schrift. Dat deze transitie niet altijd even vredig verliep, blijkt uit de manier waarop Julius Caesar en zijn opvolgers op brute wijze elke vorm van verzet de kop indrukten.

Hoe de Romeinen de rest van Europa veroverden, is een verhaal dat veelvuldig wordt verteld, maar hoe verging het de vroege bewoners van de Lage Landen? In wat voor wereld leefden zij voordat de Romeinen hier aankwamen? Wat voor soort goden vereerden ze? Welke gebruiken en dialecten kenden ze? Hoe beleefden zij de wereld, en bovenal: waar kwamen ze vandaan? De tribale wereld waaruit de Kelten en de Germanen zijn voortgekomen, moet een buitengewoon dynamische maatschappij zijn geweest. Net als het mediterrane gebied waren de landen ten noorden van de Alpen onderhevig aan veranderingen, zoals wisselingen in het klimaat, de komst van nieuwe volkeren, de totstandkoming van hiërarchische machtsstructu-

ren, onderlinge culturele beïnvloeding en de introductie van nieuwe metallurgische technieken.

Jammer genoeg zijn de antwoorden op de meeste van de bovengenoemde vragen niet zo makkelijk te geven, en zijn we vaak nog aangewezen tot wat de archeologie en de beperkte historische bronnen ons te bieden hebben. Toch lijkt hier verandering in te komen met de opkomst van nieuwe DNA-technieken, die ons verrassende nieuwe inzichten opleveren over onze oorsprong. Dit betekent niet alleen dat we meer te weten zullen komen over waar onze Keltische en Germaanse voorouders vandaan kwamen, maar ook over hoe wij met hen verbonden zijn. Deze nieuwe ontdekkingen zullen de komende jaren grote invloed hebben op de wijze waarop we naar onze vroege geschiedenis kijken en verdere invulling geven aan actuele maatschappelijke thema's als identiteit, afkomst en cultuur.

Ruiters uit het oosten

Ruim tweeduizend jaar geleden maakten de Romeinen op grote schaal kennis met de wereld ten noorden van de Alpen toen Julius Caesar met zijn legioenen Gallië binnenviel. Behalve hun cultuur was ook de verschijningsvorm van de Galliërs en de Germanen anders dan die van de Romeinen. Romeinen schreven vol bewondering over hun grote postuur, hun rode en blonde lange haren, hun blauwe ogen en andere uiterlijke kenmerken. Bovendien bezaten ze een bijzondere krijgersmentaliteit, waardoor ze later een geduchte vijand vormden voor de Romeinen, maar ook ingezet konden worden als waardevolle bondgenoten.¹

Dat de Galliërs en de Germanen de historische bewoners van Noordwest-Europa waren, is een Romeins idee dat in werkelijkheid slechts een korte opname van de Europese geschiedenis is. Daarvoor werd het Europese continent door andere volkeren en culturen bewoond. Mede dankzij nieuw genetisch onderzoek kunnen we tegenwoordig in grote lijnen vaststellen hoe deze volkeren hier terecht zijn gekomen en hoe ze mede aan de wieg hebben gestaan van de moderne Europeaan.

Sinds 2015 weten we dat vanaf 3000 v.Chr. een grote migratiegolf heeft plaatsgevonden van de Russische steppen naar West-Europa. In die tijd werden de Russische steppen bewoond door de Yamnaya, een volk van herders die met hun gedomesticeerde dieren van plek naar plek trokken. De Yamnaya-cultuur is voortgekomen uit de eerdere volkeren die de steppen en berggebieden van Centraal-Azië bewoonden. De Yamnaya waren een genetische mix van Oost-Europese jager-verzamelaars en bevolkingsgroepen uit het Iraanse gebied.² Ze waren beter dan hun voorgangers in staat de

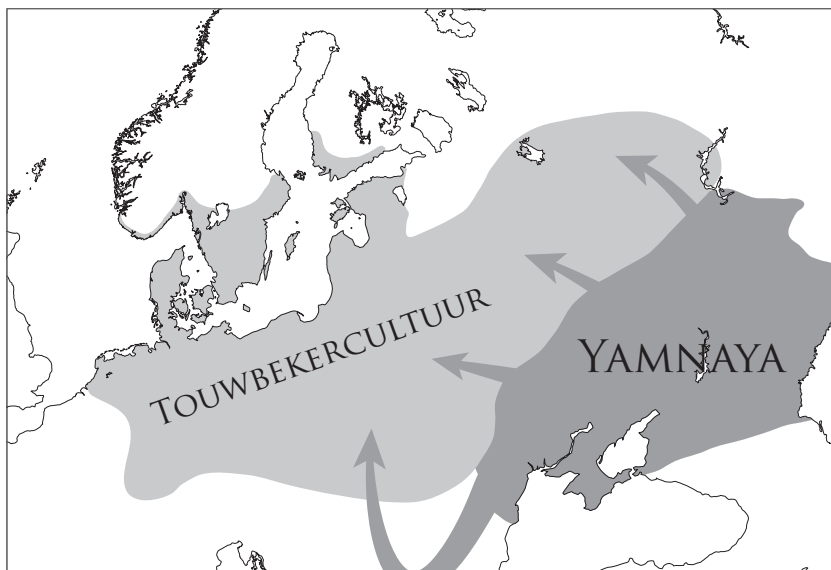
natuurlijke hulpbronnen te benutten en het onderlinge contact op grote afstanden te onderhouden. Hierdoor besloeg de Yamnaya-cultuur een groot gebied dat zich uitstreckte van de Zwarte Zee tot aan het Altajgebergte in het huidige grensgebied van Rusland, Mongolië, China en Kazachstan.

Het succes van de Yamnaya-cultuur is mede te danken aan de uitvinding van het wiel. Waarschijnlijk hadden ze deze uitvinding overgenomen van hun zuiderburen in de Kaukasus, de Majkop-cultuur. Het wiel, dat zich in een razend tempo over het Euraziatische continent verspreidde, was van grote betekenis. Met wagens konden de steppebewoners water en goederen over langere afstanden meenemen naar gebieden die daarvóór door een gebrek aan goede landbouwgronden ontoegankelijk voor hen waren. Een tweede belangrijke innovatie in deze periode was de inzet van het paard, dat recentelijk was gedomesticeerd door de bewoners van de Euraziatische steppe. Hierdoor waren de Yamnaya in staat om effectiever schapenkuddes te hoeden: een ruiter kon immers meer kuddes onder zijn hoede nemen dan een herder te voet.

Aangezien de Yamnaya weinig archeologische sporen nalieten, is er weinig bekend over hun cultuur en gebruiken. Doordat de Yamnaya door het gedomesticeerde paard en het wiel mobieler werden en intensiever gebruik gingen maken van het steppegebied, waren ze niet meer uitsluitend aangewezen op de vestigingsgebieden langs rivieren. Als gevolg hiervan waren ze gedwongen een zwervend bestaan te leiden en maakten ze niet langer gebruik van permanente nederzettingen. Het enige wat de Yamnaya achterlieten, waren *koergans*, grafheuvels waarin zij hun overledenen begroeven. In sommige gevallen treffen we ook wagens en paarden aan in deze grafheuvels, waaruit we kunnen opmaken dat deze een belangrijk onderdeel waren van hun levenswijze.

Voor de komst van steppevolkeren in Centraal-Europa werd het continent bewoond door afstammelingen van de eerste landbouwers en verschillende volkeren van jager-verzamelaars. De eerste landbouwers trokken rond 7000 v.Chr. via Anatolië – het huidige Turkije – en het Middellandse Zeegebied Europa in. De jager-verzamelaars waren al lange tijd daarvoor aanwezig. Vanuit de zuid-Russische steppen trokken de Yamnaya Europa binnen, waarna ze zich in een razend tempo over het continent verspreidden. De impact van deze nieuwe groep op Centraal-Europa kwam in materiële zin tot uiting in de Touwbekercultuur, herkenbaar aan haar aardewerk met touwindrukken.

In de periode 2900-2450 v.Chr. strekte de Touwbekercultuur zich uit van Nederland en Zwitserland tot diep in Rusland. Uit onderzoek naar oud DNA blijkt dat de hedendaagse Noordwest-Europeanen een grote verwant-

Kaart 2: De migratie van de steppevolkeren tussen 3300-2600 v.Chr. en de opkomst van de Touwbekercultuur.

schap delen met deze mensen van de Touwbekercultuur.³ Deze nieuwkomers in Noordwest-Europa, die in genetische zin een westelijke expansie waren van de Yamnaya-cultuur, brachten vele culturele en sociale veranderingen teweeg. Zo werden aan het begin van de bronstijd nieuwe materiële zaken geïntroduceerd, zoals grafheuvels, paarden en strijdbijlen.

Deze sporen markeren het begin van onze Europese geschiedenis. De nieuwkomers spraken vermoedelijk Proto-Indo-Europees, waaruit de Indo-Europese talen zijn voortgekomen. Bovendien stamt 75 procent van de huidige bevolking van Europa genetisch af van deze migranten uit Rusland en Oekraïne.

In het verleden is weleens geopperd dat de Yamnaya-cultuur uitermate gewelddadig was en geleid werd door een mannelijke strijdersklasse. Dit beeld wordt onderbouwd door het feit dat de Yamnaya en de Touwbekercultuur grafheuvels opwierpen, veelvuldig van paarden gebruikmaakten, de voorkeur gaven aan het hoeden van kuddes, en door de strijdbijlen en hamers die als grafgift werden meegegeven. Zo zouden we op basis van deze feiten kunnen concluderen dat deze nieuwkomers zich met geweld hun weg door Europa heen hebben gebaand en op grote schaal de landbouwgemeenschappen hebben onderdrukt. Voor deze agressieve houding zijn echter nauwelijks bewijzen, waardoor deze hypothese weinig aanhang heeft in de wetenschappelijke wereld.

Na de komst van de Yamnaya namen de landbouwgemeenschappen en neolithische jager-verzamelaarpopulaties sterk in grootte af. Daarom zijn er tegenwoordig in Noordwest-Europa nog maar weinig mensen die afstammen van de volkeren die onder meer verantwoordelijk waren voor het bouwen van megalithische monumenten, zoals het Engelse Stonehenge en de hunebedden in Nederland. Tot voor kort stonden genetici en archeologen hier voor een raadsel: hoe kon het mogelijk zijn dat de Yamnaya in een relatief korte tijd de dominante groep werden op het Europese continent? Een nieuwe Deense studie naar oud DNA lijkt een antwoord te hebben op deze vraag. Ditzelfde onderzoek laat zien dat deze grootschalige vervanging van de bestaande bevolking ergens rond 2500 v.Chr. moet hebben plaatsgevonden.⁴ Hoe deze vervanging en vermenging van de plaatselijke bevolking dan kon plaatsvinden, zal ik hierna verder bespreken.

Bij migraties bestaat vaak het beeld dat de ene cultuur de andere verdrukt, maar het ligt meestal genuanceerder. Het ligt meer voor de hand dat de steppevolkeren zich op grote schaal vermengden met de al aanwezige bevolking op het Europese continent. Het succes van deze cultuur kan ook het gevolg zijn van dat zij vele malen beter dan de inheemse bevolking in staat waren om effectief economische mogelijkheden en natuurlijke hulpbronnen te benutten. Op het moment dat de Touwbekercultuur zich begon te verspreiden over het Europese continent, waren er alleen maar kleine, lokale boerengemeenschappen, die kleine lappen grond, omgeven door maagdelijke bossen, bewerkten voor het verbouwen van gewassen. Uit pollenonderzoek blijkt dat bij de expansie van de Touwbekercultuur grote gedeelten van de bosrijke gebieden van Noord-Europa werden omgevormd tot een open landschap. Dit wekt de suggestie dat de mensen die bij de Touwbekercultuur hoorden, structurele en functionele aanpassingen aan het landschap toebrachten om hun productiviteit te vergroten, wellicht zelfs om het landschap van hun voorouders uit de steppe na te bootsen.

Het succes van de Yamnaya en de grootschalige verandering in Europese populaties kan wellicht aan de hand van ditzelfde onderzoek ook op een andere manier worden uitgelegd, namelijk dat de oude populaties compleet of gedeeltelijk zijn uitgeroeid als gevolg van een epidemie. De onderzoekers bekeken 101 DNA-monsters van bronstijd-skeletten op aanwezigheid van virussen en bacteriën.⁵ In zeven monsters vonden ze sporen van *Yersinia pestis*, de bacterie die onder andere verantwoordelijk was voor de grote uitbraak van de Zwarte Dood in de veertiende eeuw.⁶ De vroegste vorm van deze bacterie miste een aantal belangrijke sleutelgenen, waardoor deze niet van vlooiën op mensen kon worden overgedragen. Dit laatste is nodig om een algehele uitbraak van de builenpest te veroorzaken, zoals in de veer-

tiende eeuw gebeurde. Wel droegen deze vroege pestbacteriën de genen die nodig waren voor het veroorzaken van de longpest, waarbij de bacterie zich in de longen van de gastheer vestigt. In tegenstelling tot de builenpest kan de longpest van mens tot mens worden overgedragen via de lucht door hoesten en speekseloverdracht. Onbehandeld is deze ziekte in bijna alle gevallen binnen enkele dagen fataal.

Hoewel bepaalde vormen van de pest waarschijnlijk al geruime tijd voorkwamen in Europa tegen het einde van het neolithicum, is het goed mogelijk dat de steppevolken al vroeg de pest hadden opgelopen en door de tijd heen immuniteit tegen deze ziekte hadden opgebouwd. Vervolgens konden zij op grote schaal deze ziekte overdragen aan de vatbare populaties van Centraal-Europa, waarna die geleidelijk in aantal afnamen en de weg werd vrijgemaakt voor de totstandkoming van de Touwbekercultuur.⁷

De komst van de Russische steppevolkeren aan het begin van de brons-tijd (3000 v.Chr.) betekende in zowel genetische als materiële zin een grote omslag in onze vroege geschiedenis. Hoewel we deze ruiters uit het oosten mogen beschouwen als een van de vroege voorouders van de Kelten en Germanen, zou het nog steeds eeuwen duren voordat deze volkeren op het toneel zouden verschijnen. Wel is de levensstijl van de Yamnaya, een mengeling van landbouw, het domesticeren van dieren, jagen en verzamelen in grote lijnen vergelijkbaar met de levenswijze van de latere Keltische en Germaanse culturen. In dit boek zullen we onze aandacht richten op het ontstaan van de Kelten en de Germaanse volkeren. Daarom maken we een tijdsprong van ruim 2000 jaar, naar het begin van de ijzertijd (800-12 v.Chr.).

Strijdvaardige Kelten

Lang voordat Rome de bekende wereld had veroverd, werd het overgrote deel van Centraal-Europa in de ijzertijd bewoond door de Kelten. In de oudheid werden zij door de Grieken en Romeinen geportretteerd als angst-aanjangende en oorlogszuchtige barbaren. De oude Kelten zelf lieten geen geschreven teksten achter, en dus was er voor hen geen enkele mogelijkheid om dit gegeneraliseerde beeld te corrigeren. Dankzij archeologisch onderzoek weten we inmiddels dat hun beschaving op maatschappelijk, economisch en religieus vlak lang niet zo primitief was als de Grieken deden voorkomen. Alleen al de manier waarop ze metaal wisten te bewerken, getuigt van hun technologische en artistieke kunnen. Uit archeologische veldverkenningen en opgravingen blijkt dat de Keltische landen bezaaid waren met dichtbevolkte nederzettingen, rijke landbouwgronden, vergaderplaatsen, (heuvel)forten en heiligdommen.

Niemand weet waar de term 'Kelten' oorspronkelijk vandaan komt. In de vroegst overgeleverde antieke teksten spreken de Grieken over de zogenoemde Keltoi en Galatae. De Romeinen refereerden veelal naar de volkeren die zij Celtae en Galli noemden. In ieder geval weten we dat zowel de Grieken als de Romeinen doelden op de volkeren die ten noorden van de Alpen het overgrote gedeelte van continentaal Europa bewoonden. De Grieken en Romeinen hadden geen idee hoe ver het territorium reikte, zo was het bestaan van Brittannië en Ierland voor de komst van Julius Caesar in Gallië geheel onbekend. Pas in de zeventiende en achttiende eeuw werden deze gebieden door taalkundig en vroeg archeologisch onderzoek als Keltisch aangemerkt.

Volgens taalkundigen waren de Kelten een verzameling van volkeren en stammen die gedurende het millennium voor onze jaartelling (1000-0 v.Chr.) en daarna een gezamenlijke, Keltische taal spraken. Welke taal of dialect iedere groep of stam precies sprak, is door de antieke auteurs niet vastgelegd, en bovendien waren de verschillende dialecten door de tijd heen onderhevig aan vele veranderingen. Het is duidelijk dat het zeker geen homogene groep van volkeren was, die samen een en dezelfde etnische identiteit deelden, wat onder andere het gevolg is van het grote verspreidingsgebied van de Keltische cultuur. Hoewel de verschillende volkeren en stammen veel met elkaar gemeen hadden op het gebied van verwantschap, materiële cultuur, religie en sociale structuren, bestonden ook grote verschillen tussen deze groepen. In de laatste eeuwen voor onze jaartelling ontwikkelden zich nieuwe politieke structuren onder de Keltische stammen, die konden variëren leiding door lokale stamhoofden tot stammen met een gecentraliseerd bestuur. Sommige stammen waren interregionale supermachten, zoals de Arverniërs en de Haeduers in Gallië.

Het druidisme was lang niet zo wijdverspreid in de Keltische wereld als vaak gedacht wordt, het beperkte zich tot Noordwest-Europa. Uit de oorlogsverslagen van Caesar weten we dat deze religieuze leer mogelijk uit Brittannië afkomstig was en ver voor de komst van de Romeinen moet zijn overgewaaid naar Gallië.⁸ Keltische stammen in het oosten en zuidwesten van Europa waren onbekend met de rituelen en rechtspraak van de druiden.

Wanneer kunnen we nu spreken van de Kelten? Historisch gezien verschenen zij rond het jaar 500 v.Chr. toen ze werden genoemd in een tekst van de Griekse geschiedschrijver en geograaf Hekatoios van Milete. In zijn werk beschrijft hij de stichting van de Griekse kolonie Massilia in het gebied van Liguriërs, nabij het land van de Kelten. Al rond dat tijdstip hadden de Kelten zich verspreid over het Alpengebied, Frankrijk, Zuid-Duitsland en delen van Spanje. Binnen de archeologie worden deze vroege Kelten

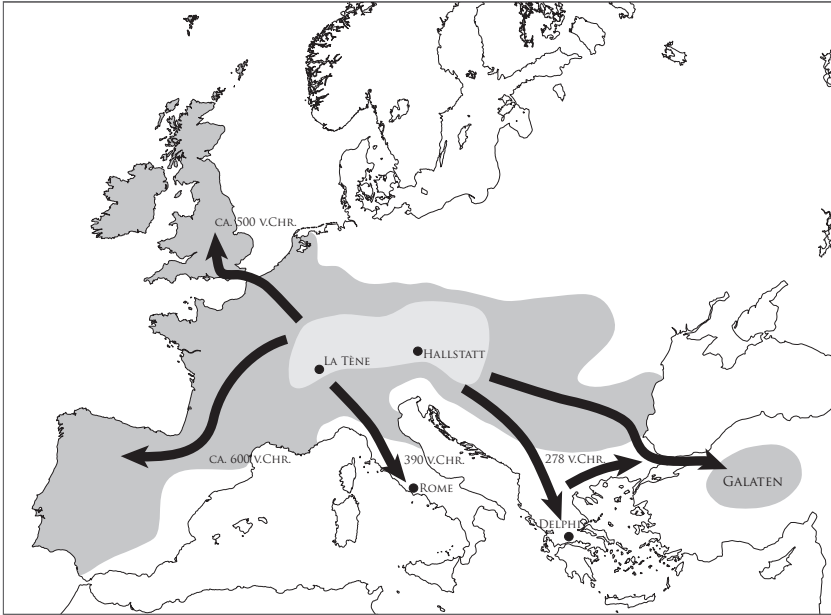
veelal gerekend tot de zogenoemde Hallstatt-cultuur (1200-475 v.Chr.), vernoemd naar de gelijknamige vindplaats in Oostenrijk.

Rond het begin van de vijfde eeuw v.Chr. ontstond in Midden-Europa een nieuwe Keltische cultuur, vernoemd naar de nabijgelegen archeologische vindplaats van La Tène aan het Zwitserse Meer van Neuchâtel. Op deze plek werden in de negentiende eeuw door een verlaging van de waterstand meer dan 12.000 archeologische voorwerpen aangetroffen. Net zoals de Hallstatt-cultuur, wordt de La Tène-cultuur gekarakteriseerd door rijk ingerichte graven met wapens, mantelspelden, gespen, werktuigen, bronzen ketels en voorwerpen die getuigen van uitgebreide handelscontacten met de mediterrane wereld. Vanwege deze rijkdommen is in het verleden wel eens gedacht dat La Tène een belangrijke handelsplaats moet zijn geweest; recent onderzoek toont aan dat een religieus heiligdom vele malen waarschijnlijker is. In de vijfde eeuw v.Chr. bestond het kerngebied van La Tène uit Oost-Frankrijk, Zuid-Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk. Vanaf daar verspreidde het zich verder over het Europese continent. De territoriale expansie van de La Tène-kunst over een groot gebied kan in plaats van het bewijs voor migrerende Kelten ook gewoonweg een modeverschijnsel zijn geweest. In ieder geval is het de materiële cultuur waarmee de Kelten zowel in de oudheid als tegenwoordig worden geassocieerd.

Vlak na het jaar 400 v.Chr. trokken de Kelten massaal over de Alpen om zich te vestigen in de Povlakte in Noord-Italië. Al gauw zouden zij een bittere nasmaak bij de Romeinen nalaten, want in 390 v.Chr. werd Rome geplunderd door de Keltische stam van de Senones onder leiding van Brennus. De Romeinen betaalden hun een forse goudschat van 500 kilogram om hen ervan te overtuigen de stad te verlaten en zich terug te trekken uit het Romeinse grondgebied.⁹ De gebeurtenissen van dat jaar en latere conflicten met de Kelten van Noord-Italië zorgden in Rome voor een grote angst voor alles wat Keltisch of Gallisch was. Je zou zelfs kunnen spreken van een soort van ‘barbarofobie’, een traumatische afkeer die van generatie op generatie onder de Romeinen in leven werd gehouden. Vanaf dat moment keken de Romeinen met argusogen naar het noorden, zeker als ze nieuws vernamen over ‘barbaarse’ hordes die vastbesloten waren om naar het zuiden te trekken. Dit vijandbeeld moet later zeker hebben bijgedragen aan het veiligheidsargument van ambitieuze generaals en provinciale gouverneurs om de grenzen van het Rijk naar het noorden te verleggen.

Niet alleen het nog jonge Rome viel ten prooi aan de Keltische expansie, ook de Grieken kregen te maken met groepen Keltische krijgers die brandend en plunderend door hun land heen trokken. Rond het begin van de derde eeuw v.Chr. trok een grote alliantie van Keltische stammen het

Kaart 3: Keltische verspreiding tussen de zesde en eerste eeuw v.Chr.

Balkangebied binnen, waarna ze Griekenland aanvielen en het heiligdom van Delphi in 279 v.Chr. plunderden. Diezelfde Kelten durfden ook de overtocht naar Anatolië te wagen, waar ze zich na lange omzwervingen vestigden als de Galaten.

In de derde eeuw v.Chr. strekte de Keltische wereld zich uit van Ierland tot aan het huidige Hongarije. Tegen het einde van de derde eeuw en in de loop van de tweede eeuw v.Chr. zou er een einde komen aan de groot-schalige expansie van de La Tène-Kelten. Vanuit het noorden kwamen ze onder toenemende druk te staan van de oprukkende Germanen, en in het zuiden begonnen de Romeinen met de verovering van het Middellandse Zeegebied.

In de loop van de tweede eeuw v.Chr. begonnen de Romeinen met de verovering van Spanje. Later richtten ze ook hun aandacht op de verovering van Anatolië, waar het gehelleniseerde koninkrijk van de Galaten in 80 v.Chr. bijna werd vernietigd door het koninkrijk van Pontus. De grootste klap voor de Kelten kwam in 58 v.Chr., toen de Romeinse legioenen onder leiding van Julius Caesar in de Romeinse provincie Gallia Narbonensis Gallië binnenvielen. Tegen het einde van het eerste millennium viel het overgrote deel van de Keltische wereld onder de invloed en macht van het Romeinse Rijk.

DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN DE LAGE LANDEN DOOR DE OGEN VAN DE LOKALE BEVOLKING

Wij kennen de bewoners van de Lage Landen rond het jaar 0 vooral door de ogen van Romeinen, zoals Julius Caesar en Tacitus. De laatste schreef al over het 'woeste landschap en ruwe klimaat'. Maar wie waren de bewoners van dit drassige gebied aan de Noord-zee? Wat waren hun gewoonten en gebruiken? Welke talen spraken ze? Welke goden vereerden ze? En vooral: waar kwamen ze precies vandaan? Op levendige wijze beschrijft archeoloog Alexander van de Bunt vele cruciale gebeurtenissen, zoals de Slag bij het Teutoburgerwoud en de Bataafse Opstand. Hij schrijft over de relatie tussen Germaanse en Keltische stammen en de Romeinen aan de rand van het rijk en laat zien dat de Romeinen een uitgekiende assimilatiestrategie toepasten op de door hen overwonnen volkeren. *Wee de overwonnenen* is een diepgravend boek voor iedereen die meer wil weten over de Bataven, de Friezen, de Cananefaten en andere stammen in het huidige Nederland en België rond het begin van de jaartelling.

ALEXANDER VAN DE BUNT studeerde archeologie en prehistorie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij werkte bij het Vlaams Erfgoed Centrum en werkt nu bij Landschap Erfgoed Utrecht. Van de Bunt schrijft voor *UtrechtAltijd* en is gespecialiseerd in kennis van de prehistorie voor een breed publiek toegankelijk maken.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

ISBN 978-94-019-1672-1 NUR 683

